

בשני הירנפלד

פרנצ'ס בסטמטה

1

יום שני הוא היום שבו אני מתנדבת ב'קדימה', מדריכה סטודנטיות מחו"ל בסמטאות צפת, אמורה להצית בהן גחלת של קשר למורשת שלהן. באותו בוקר אספתי אותן מהמקום הקבוע, יושבות במעגל אסימטרי על הרצפה ליד פתח האכסניה שלהן.

הפעם מנתה הקבוצה כעשרים סטודנטיות בגיל שמונה עשרה עד עשרים. הצגתי את עצמי וסימנתי להן לצעוד אחריי אל היעד הקלאסי הראשון: הגינה הקטנה שמעל בית הכנסת האר"י האשכנזי, 'חקל תפוחין קדישין'. סיפרתי להן על המסורת המקובלת כי האר"י הקדוש היה יוצא לשם עם תלמידיו כדי לקבל את השבת בקדושה. אנו תושבי העיר העתיקה קראנו למקום 'גן החתולים', לא ברור לי למה. לא נצפו בגינה הזאת יותר חתולים מאשר בשאר גינות העיר.

ביעד הזה אני תמיד ממהרת, אף אחת מהסטודנטיות לא נשארת אדישה אל מול הקונסטלציה המרגשת הזאת ומלאת ההוד של האר"י וגוריו מקבלים את השבת מול הרי מירון, ולעיתים קרובות הרגשנית שבהן נושאת את קולה באחד השירים היהודיים הבודדים שהיא מכירה. המנעד מצומצם למדי ונע בין 'לכה דודי' של קרלבוך ל'עם ישראל חי' או 'דוד מלך ישראל', כולן מצטרפות בקרשנדו, ואני שותקת על פי ההנחיה של רב הארגון. באותם רגעים אני רק עומדת סמוקה, מחכה שהשירה הקבוצתית תדעך מאליה ומתפללת שאף אחת מתלמידותיי

לא תפציע בזירה, כי לראות את המורה שלהן בפעילות קירוב של סטודנטיות אמריקאיות שונה מאוד מידיעת העניין באופן תיאורטי.

בדרך לבית הכנסת 'אבריטש' ביקשה ממני אחת מהן משכך כאבים לכאב הראש שלה. נעצרתי כדי לפשפש בתיק, "תתקדמו עד סוף הסמטה וחכו שם", הדרכת את שאר הבנות. הקפלויות נמצאו בעומק התיק, דורשות ממני חצי דקה של חיפוש.

המשכנו ללכת, היא ואני, במורד הסמטה, מספיקות לצפות בגבן של המאספות, חומקות פנימה אל בית פרטי, שהיה במקרה הבית של גולדה רינה תלמידתי מכיתה ח'.

מה נסגר איתן? מה פתאום הן נכנסות לבית? בטוחות שמאחורי כל גדר דקורטיבית יש גלריה לאומנות יהודית? אני מסכימה שקשה להתעלם מהגדר הזאת: חסידים וכלי נגינה בידם מרוקעים בברזל הצבעוני, תחום אומנותם של ההורים של גולדה רינה, שלמחייתם מכרו תמונות ברזל קטנות ויפהפיות על שולחן ברחוב ירושלים, אבל לא מוכנה להתפרצות הזאת לבית.

מיהרתי אחריהן פנימה, המומה מהמחזה הסוריאליסטי שנגלה לעיניי. מצאתי את הבנות בתנוחות שונות בבית: מהן שהתפרקדו על הספה המרופטת בנינוחות רבה ומהן שהשתרעו על הרצפה המגובבת חפצים והמו בקולניות לתאומים המלוכלכים שזחלו עליה ונעצו בבנות מבטים שווי נפש.

אני הוזה! בטוח. מה הברבריות הזאת? הן חושבות שכאן זה המערב הפרוע?

ניסיתי למצוא מילים שיקימו אותן לאלתר, ושלא יפגעו בגולדה רינה שעמדה המומה. היה נראה שהיא בעיצומו של תהליך אלתור ארוחה: קערה עם נוזל כלשהו עמדה על השיש העמוס מאחוריה, ושני אחיה הצעירים דחפו אחד את השני על שרפרף שניצב לידה.

"שלום גולדה רינה, סליחה, הבנות נכנסו בטעות, אני מייד מוציאה אותן. בנות, קרה משהו?" עברתי לאנגלית, "מה פתאום נכנסתן לפה? החוצה מיד! אנחנו ממשיכות במסלול!"

"את מכירה את הילדה הזאת?" התקרבה אליי אחת בעיניים נוצצות, "זה מדהים הבית הזה, הילדה המתוקה הזאת שמכינה אוכל לאחים הרזים שלה, והתינוקות שזוחלים פה על הרצפה עם הבגדים הישנים האלו, והכלים העתיקים והשחורים, זה נראה כמו איזה סרט ישן".

סרט! אני לא יודעת ממה להתפלץ קודם, מהפלישה החצופה שלהן או מהעליבות המשוועת, והן רואות פה פנינה תיירותית!

"הי חומד, רוצה שוקולד?" מישהי הושיטה שוקולד לילד שעמד קרוב אליה, וזה היה כמו אות לשאר הבנות לשלוף במהירות ערמות של ממתקים ולהושיט לילדים,

גולדה רינה ואחיה עמדו קפואים ורק התינוקות גרגרו באושר לנוכח השפע שהומטר עליהם.

הייתי בפניקה מוחלטת. "בנות, החוצה! הרגע!" צווחתי עליהן, "גולדה רינה, אני ממש מתנצלת", הנמכתי בשתי אוקטבות, "אני אברר מה קרה כאן, סליחה". לפני שסגרתי אחריי את הדלת המרוקעת, הספקתי לראות את הזיק המופתע בעיניים של גולדה רינה למשמע מורתה הכבודה הזועקת, אותה המורה שבימים כתיקונם מדביקה חיוך קבוע על הפנים, לא רחב מדי ולא קטן מדי, בוחרת באינטונציה הנכונה כדי למסור את השיעור באופן המיטבי וגם נבחרה בידי המנהלת לנהל את קרן ז'ילברט, שבבסיסה סיוע לתלמידים מתקשים לימודית מכל סיבה שהיא.

"אחריי בנות, ממשיכים", החלטתי להתעלם ממה שהיה והמשכנו לצעוד בסמטת אלקבץ. חרגתי ממנהגי והקצבתי לסטודנטיות חצי שעה לשוטטות במלכודות התיירים בדמות גלריות אומנות למיניהן, לפני שנפנה לסמטת אבריטש. הייתי מוכרחה קצת זמן לעצמי, לסדר קצת

את הראש בענייני גולדה רינה. במסגרת הקרן עבדתי עם תוכנה מתאימה שבה הזנתי נתונים מקיפים על כל תלמידה, כמו מצב משפחתי, סוציאקונומי וחברתי, וקיבלתי את תוכנית העבודה המומלצת. המנהלת יצאה מגדרה. לגולדה רינה קראתי כמה פעמים ועבדתי אתה לפי התוכנית.

בטבלה שלה הזנתי בנתון של המצב המשפחתי: 'בכורה בין חמישה ילדים, נוכחות מועטה של הורים בבית'. בנתון הסוציאקונומי כתבתי 'נמוך' ובמצב החברתי 'בינוני מינוס'. הנפקתי לה תוכנית עבודה נפלאה הכוללת הצבת מטרות ופגישות מעקב, קראתי לה כמה פעמים וכשמלמלה משהו על כך שאבא ואימא לא היו בבית ולא היה לה זמן להכין שיעורים, החלטתי לתועלת העניין החינוכי לחשוף בפניה את סיפור חיי על הילדות שעברתי ושגם אני לא ליקקתי דבש והייתי צריכה ללמוד בחירוק שיניים, והנה ברוך השם, הצלחתי. כשסיימתי לספר רק אמרה גולדה רינה בשקט, 'בסדר, המורה', וחזרה שחוחה לכיתה.

כשחזרו הסטודנטיות והתאספו סביבי, הן היו מאושרות בשלל המחרוזות, החמסות ודרבוקות העץ הקטנטנות שנקנו בסכום מופקע של דולרים, מה שרק העצים את התלהבותן.

נכנסנו לבית הכנסת אבריטש. הודות למזג האוויר הסגרירי, התלבשו כולן באורח צנוע ויכולתי לוותר על חלוקת הצעיפים הנהוגה לפני כל כניסה לבית כנסת.

וכשאני מספרת להן על רעש האדמה הנורא שהתרחש בשנת תקצ"ז, ואיך נהרגו רוב אנשי היישוב היהודי בצפת, ואיך רבי אברהם דב מאבריטש, ה'בת עין', שהיה תלמידו של רבי מרדכי מצ'רנוביל והנהיג את היישוב החסידי בצפת באותן השנים עמד באותה שעה בכותל הדרומי של בית המדרש – העיניים של הבנות עוקבות אחר ידי המונפת לכיוון הקיר הדרומי ששרד בנס. אני ממשיכה לתאר איך הוא ציווה על המתפללים לעמוד סמוך אליו, וכך ניצלו כולם.

טוב שאני יודעת את הסיפור בעל פה על כל פרטיו, כי הראש שלי ממש לא בבית הכנסת. המבט ההמום של גולדה רינה, הניסיון שלה להאכיל את האחים הקטנים בתערובת ההיא והמשטחים העמוסים שלא מותירים מקום למחברת או לספר. התוכנית שלי שכוללת חמישה צעדים מובנים עד להצלחה הלימודית נראית פתאום כל כך נלעגת, ואני עייפה, מאוד, והפטישים הקטנים שהולמים בראשי לפי קצב החזרה שלנו לאכסניה תובעים ממני רק דבר אחד: לחזור לחדר שלי הפרטי, השקט, ברחוב החסידים, להניח ראש על הכרית ולסדר את לבני המחשבות אחת אחת, במקום.

לא שקט חיכה לי, ולא מנוחה, ולא סדר. חיכתה שם ליבי, הבת של חוה לאה, ממלאת את החדר בנוכחותה הבלתי פוסקת, מה שהתגלה לי כמה דקות אחרי שנכנסתי הביתה.